

KELETAS ŽODŽIŲ APIE TĒVIŠKĒLĒ BRANGIĄ

Iš Salantų (iki 1638 m. – *Skilandžiai*) Kretingos link šešis kilometrus važiuojam senu didelės upės slėniu, kuriuo dabar teka mažas upelis, vadinamas Salantu. Tuo į išvažiavus iš Salantų, dešinėje tave nužiūri Alkos, o kairėje – Gaidžio kalnas. Jis lyg liūdi Salanto upelio, kuris amžiais plovęs jo papėdę, pasisuko tolyn, palikdamas tik nykstančią vagą, vadinamą Sensalančiais. Nespėja išnykti iš akių Gaidžio kalnas, – tave jau sveikina Imbarės pilalė. Čia, senų žmonių pasakojimu, mūsų protėviai gynėsi nuo „žvėdų“. Taip čia vadinami – tikriausiai vikingų laikų (VIII–XII a.) – švedai. Daug pasakojimų eina iš lūpų į lūpas apie tą senovinę tvirtovę. Ji tyli, rami. Ramūs ir jos gyventojai žirgai, kurie tik retkarčiais išbėga iš savo požemių palaigyti.

Dar tebevažiuoji per Barzdžių lankas, o jau tavęs laukia Kalnalis su savo aukštu ir stačiu kalnu, kurio neįkopęs, toliau nevažiuosi. Kalnlio kalnas yra nelyginant Alkos kalno veidrodinis atspindys, nes abu jie dalija slėnį pusiau, abiem jais baigiasi ilgi kalnagūbriai – senovėje buvusios ilgos salos, kol dar slėniu plaukė tirpstančio ledyno vanduo. Pasikėlei laimingai į Kalnlio kalną, gerą puskilometrį pavažiavęs, pateksi į Klausgalvų sodą (taip vadindavome kaimą). Čia prie vieškelio susispietusios Klausgalvų sodybos. Kaimo viduryje yra kelias dešinėn, žemyn. Jis, įsirežęs giliai žemėje visu kalno šlaitu lyg kokia vaga, raguva vadinama, veda vėl į slėnį, kurį pravažiavęs ir vėl kalnelin pasikėlęs, patenki į Klausgalvų Medsėdžius.

Klausgalvų Medsėdžių pradžia – antrame kilometre nuo Salantų–Kretingos vieškelio. Antrąją savo pusę jie glaudžiasi prie didelio miško, vadinamo Žalimine. Senų žmonių pasakojimu, šis didelis miško masyvas atsirado po 1711 m. maro, nes dauguma gyventojų tada čia išmirė. Žaliminės miškas turi savo glėbyje apkabinęs mažą Didžiųjų Žalimų kaimą. Tai seniau buvusio didelio kaimo, kuriam tikrai pritiko būti vadinamam Didžiaisiais Žalimais, liekana. Likimas lėmė, kad Mažieji Žalimai, vadinami taip pat ir Žalimaliais, yra daug kartų didesni už Didžiuosius Žalimus.

Anksčiau minėtu keliu įvažiavę į Klausgalvų Medsėdžius ir pavažiavę vieną kilometrą, dešinėje pamatysime kauburėlį, kurį apžvelgę įsitikinsime, jog čia yra buvusi sodybėlė. Tai Valančiauskynas. Čia gyveno rašytojo Motiejaus Valančiaus giminaitis Kazimieras Valančiauskis, kuris pačioje XIX a. pabaigoje išsikėlė berods į Barzdžius, o trobelė buvo grafo nugriaudinta. Iš čia pažvelgę kairėn, už pusės kilometro pamatysime Vaičiaus, Gandrinu vadinamo, sodybą, nes joje, aukštame dvišakame topolyje, kasmet peri gandrai. Dar toliau, apie 200 metrų už Vaičiaus sodybos, yra Uždvario Jucio gyvenimas. Uždvario Juciais vadino dėl to, kad jų sodyba

yra už Šalyno dvaro žemės. Toje sodyboje 1904 m. rugpjūčio 30 d. (pagal senąjį kalendorių) pasaulį išvydo šių eilučių autorius.

Klausgalvų kaimas yra sena gyvenvietė, o Klausgalvų Medsėdžiai yra gerokai vėlesni. Pats bendrinis vardas *medsėdžiai* (kaip ir *kaimas*, *bažnytkaimis*, *miestelis*, *miestas* ir t.t.) rodo gyvenvietę, įsikūrusią miške, kuris čia vadinamas *mede*. Iš 1585 m. Platelių valdos, kuriai taip pat priklausė ir Klausgalvai su gretimais kaimais (Barzdžiais, Nasrėnais, Kūlupėnais), inventoriaus matyti, kad Klausgalvų kaime buvo 20 valakų lažininkų valdomos žemės ir apie tiek pat miško, kurio plote vėliau įsikūrė Klausgalvų Medsėdžiai. Kada jie atsirado, sunku tiksliai pasakyti. Dabartiniu pavidalu jie susiformavo po baudžios panaikinimo. Tuomet Platelių valdos savininkas grafas Aleksandras de Choiseul-Gouffier (de Šuazelis Gufjė), žmonių vadintas *Šveželiu*, tarp Klausgalvų ir Nasrėnų kaimų ir jų Medsėdžių įspraudė naują dvarą ir pavadino *Išalynu*. Iš to pavadinimo gyventojai numetė pirmą garsą ir padarė *Šalyną*. Taip jis ir buvo vadinamas. Dvarą valdė Aleksandro pusbrolis Gerhardas. 1912 m. tą dvarą nupirko Juozas Petrauskas, dalį žemės išpardavinėjo nedideliais gabalais, kuriuos pirkę žmonės įkūrė naujas sodybas. Tokiu būdu gimė naujas Šalyno kaimas.

Iš žemių, prijungiamų prie Šalyno dvaro, gyventojus išskėlė. Didelė jų dalis pateko į Klausgalvų Medsėdžius, kuriuose jau buvo ne mažiau kaip dvylika kiemų, nes 1842 m. buvę dvylika kaminų (kiemų) – kaip matyti iš „Telšių apskrities aprašymo“, išleisto 1846 metais.¹ Tuomet Klausgalvų kaime buvę aštuoniolika kaminų. Nasrėnų Medsėdžiai visiškai išnyko, nes viena jų dalis buvo prijungta prie Šalyno dvaro, o antroji atiduota Nasrėnų kaimui ganykloms. Likusiu du kiemu oficialiai laikyti Nasrėnų kaimo dalimi.

Dar XX a. pradžioje tarp Klausgalvų Medsėdžių ir Klausgalvų kaimo buvo miškingos pievos, vadinamos Joniškėmis. Tai anų laikų didelio miško likučiai. Didesnioji Joniškių dalis įėjo į Šalyno dvarą, o mažesnioji – į Vaičiaus Gandrinio ir Uždvario Jucio žemių valdas. Vaičiaus žemėn įeinančiame miško plote kirtę rąstus Kalnalio bažnyčiai, statyti 1788 m. (taip kalbėjo seni žmonės). Taip pat pasakodavo, kad tame miške būdavo labai iškilmingai švenčiamos Joninės. Dalyvaudavęs ne tik jaunimas, bet taip pat seniai ir vaikai. Paskutiniai to miško likučiai tik po Antrojo pasaulinio karo tebuvo išplėšti. Salantų tarybinio ūkio agronomai bus per daug persistengę ir padarę žalą gamtos grožiui. Paskutinis likęs beržynėlis lyg kalbėte kalbėdavo apie čia buvusį didelį mišką ir apie Joninių švenčių iškilmes.

Joniškių terenas buvo labai įvairus: aukštumose sausoka, žemumose balos. Tos balos – tai Vinkšnupio, kairiojo Akmenos intako, patį pradžia. Čia gana įdomus upės-

kirtis. Klausgalvų Mėsėdžiai prieina prie pat Salanto slėnio atšakos, o vandenys plaukia tolyn nuo to slėnio, Darbėnų link. Tai ledynmečio padarinys. Įvairaus tereno miškas, besiribojantis su dirbamais laukais, sudarė labai geras sąlygas gyvūnijai. Čia buvo tikra paukščių karalystė: antys, tetervinai, kurapkos, strazdai, pempės ir visa kita daugybė. Gandrai būdavo labai dažni svečiai pasivaišinti varlėmis arba gyvačių pagaudyti ir į lizdą savo mažiukams nusitempti. Nusileisdavo čia ir laukinių žąsų pulkeliai, vadinami kartimis. Užklysdavo kartais ir gervės pailsėti ir pasisvečiuoti. Žvėrių taip pat gausybė – jiems suminėti reiktų „Anykščių šilelio“ autoriaus sugebėjimų. Stimos, lapės, kiškiai, barsukai, kiaunės... Apsilankydavo ir miškų karaliai briedžiai, kol jų giminė čia neišnyko. Toks likimas juos ištiko XIX a. antroje pusėje. Tolimi jų palikuonys į tą Žemaitijos kampelį vėl atsikraustė, tačiau Joniškių neberado. Džiaugiasi jie tikrai Žalimine ir dar toliau esančia Palangine.

Klausgalvų Mėsėdžiai dokumentuose pasirodo tikrai XVIII amžiuje. Pavyzdžiui, Salantų Rymo katalikų parapijos metrikų knygoje 1760 m. rašoma *Mecedzie Klausgalwy (Klausgalvų Mėsėdžiai)*. Kadangi Klausgalvų Mėsėdžiai atskiru kaimu virto anksčiau negu kiti aplinkiniai Mėsėdžiai (Barzdžių, Nasrėnų, Kūlupėnų), todėl buvo sakoma tiesiog *Mėsėdžiai*. Antai rašytojas Motiejus Valančius pastabose pačiam sau rašo, kad jo tėvas gimęs Mėsėdžiuose (1752 m.), t. y. Klausgalvų Mėsėdžiuose. Panašiai yra atsiradęs Mėsėdžių kaimas iš Platelių Mėsėdžių, kurių apylinkėje kitų Mėsėdžių nebuvo. Metrikų knygoje retai tepasirodo *Mėsėdžiai* vietoje *Klausgalvų Mėsėdžiai*. Antai Kalnalio metrikų knygoje rašytojo M. Valančiaus sesutės Onos gimimo vieta nurodyta *Mitsiady*. Taigi Valančiaus tėvai bus kurį laiką gyvenę taip pat ir Klausgalvų Mėsėdžiuose, nors rašytojo ir kitų jo brolių ir seserų gimimo vieta nurodyta *Nasrėnai*.

Iš visų toje apylinkėje buvusių Mėsėdžių dokumentuose išliko tik Klausgalvų ir Barzdžių Mėsėdžiai, nors pokalbiuose išgirstame taip pat ir *Nasrėnų, Tintelių* ir *Kūlupėnų Mėsėdžius*. Nasrėnų Mėsėdžiai labai mažičiai; Tintelių, priešingai, labai dideli, o pats Tintelių kaimas labai mažytis. Todėl abi gyvenvietės sulietos į Tintelių kaimą (dokumentuose).

XIX a. pabaigoje Klausgalvų Mėsėdžiuose buvo jau 41 kiemas. Dviejuose iš jų gyveno rašytojo M. Valančiaus vienpavardžiai giminaičiai Jonas ir Kazimieras Valančiauskiai. Paskutiniame to amžiaus dešimtmetyje Jonas mirė, o Kazimieras, kaip jau minėta, išsikėlė. Jono vaikai emigravo Amerikon (našlė buvo ištekėjusi už Meškio). Keturiuose kiemuose gyveno M. Valančiaus giminaičiai Stonkai: vienas Motiejus ir trys Juozapai. Vienas iš tų pastarųjų turėjo *Lamažkojo*, antrasis *Trydos* ir trečiasis

Ponistalės pravardės. Lamažkojis buvo apsileidęs ir vidutinio grožio. Jo žmona sakydavo, kad jos vyras, nors ir negražus, bet vyskupo giminaitis. Verta priminti, kad 1795 m. rašytojo tėvas Mykolas Valunčius (Walunczius) vedė Oną Stonkaitę, o 1797 m. jo sesuo Marijona ištekėjo už Nikodemo Stonkaus.

Kai kas siūlo rašyti *Klausgalviai* vietoje *Klausgalvai*, tačiau yra aiškiai tariama *Klausgalvai*. Tas vietovardis nieko bendro neturi su galva, todėl galūnės minkštinti nėra jokio reikalo – tuo labiau kad ir žmonės galūnę taria neabejotinai kietai. *Klausgalvai* yra kilę iš *Klausgalai* arba iš *Klausgailai*. 1585 m. Platelių valdos inventoriuje rašoma *Klausgalai*. Jei tai buvo tikslus pirminis vardas, tai jis amžiams bėgant bus virtęs *Klausgalvais*. Salantų ir Kalnalio metrikų knygos dažniausiai rašoma *Klausgalvai*. Iki to laiko galėjo jau būti įvykęs tas pakitimas, nes Salantų metrikų knygos buvo pradėtos rašyti tik 1630 m., o Kalnalio – 1793 metais. Kartais buvo rašoma *Klausgailai*, iš kurio galėjo pasidaryti *Klausgalvai*. Tuomet reiktų manyti, kad vietovardis yra kilęs nuo pavardės (asmenvardžio) *Klausgaila*. Iš metrikų knygos matyti, kad tokia pavardė toje apylinkėje yra buvusi ir apie XVII a. vidurį išnykusi.

Šių eilučių autoriaus prosenelis Stanislovas Jucys XIX a. pradžioje gyveno Klausgalvų kaime (sodyba ir dabar tebėra). Ten 1827 m. gimė senelis Kazimieras Jucys. Grafas de Choiseul-Gouffier „neturėjo akies ant tos šeimos“ ir iškėlė iš ten į daug blogesnę vietą, kuri vėliau buvo prijungta prie Šalyno dvaro. Iš pasakojimų buvo galima nustatyti, kad Kazimieras Jucys, Stanislovo sūnus ir įpėdinis, buvo įkurdintas toje dalyje žemės, įėjusios į Šalyno dvaro sudėtį, kuri buvo priskirta prie Nasrėnų Medsėdžių. Jis dar kartą buvęs perkeltas – tik neaišku ar prieš, ar po baudžios panaikinimo. Yra žinoma, kad Šalyno dvarą sudarius jis jau gyveno dabartinėje sodyboje Klausgalvų Medsėdžiuose ir buvo laikomas Šalyno dvaro valstiečiu, kol išsipirko 30 dešimtinių ir 1720 kv. sieksnių žemės. Yra išlikęs Telšių apskrities 3-iojo rajono teismo tarpininko 1875 m. spalio 20 d. sprendimas, kuriuo pripažįstamas pamatuotas K.Jucio skundas prieš grafą de Choiseul-Gouffier, kuris norėjęs tepripažinti išpirktą tik 20 dešimtinių ir 1950 kv. sieksnių žemės plotą. 1876 m. gruodžio 31 d. K.Jucys su grafu de Choiseul-Gouffier sudaro galutinį sandorį, kuriuo pirmasis atsiskaito nuo bendrų su dvaru ganyklų už 5 dešimties ir 2282 kv. sieksnių žemės, kurios didžiausia dalis paimta iš dvarui priklausiusio palivarko, vadinamo *Paulauskynu*. Teismo sprendimo rašte K.Jucys vadinamas Šalyno dvaro Klausgalvų Medsėdžių valstiečiu, o antrajame dokumente – buvusiu Šalyno dvaro valstiečiu ir pasidariusiu Klausgalvų Medsėdžių (Клаузгаллы Медседы), Kalnalio apylinkės, Grūšlaukės valsčiaus, valstiečiu.

Iš pasakojimų galima spręsti, kad Kazimieras Jucys uždarbiavo gabendamas kontrabandą, nes netoli buvo anuometis rubežius (siena) su Vokietija. Prekes nešęs raitas. Keliaudavęs dviem arkliais: vienu jojęs pats, o antrasis nešęs prekes. Pavojaus atveju prekes nešantis arklys buvęs paleidžiamas, atsiskirdavęs ir bėgdavęs tam tikron saugion vieton. Toks kontrabandos nešimo būdas buvęs labai sėkmingas. Todėl anksčiau minėtą žemės sklypą išpirko neužsitraukdamas skolų. Jo brolis Stanislovas taip pat buvęs „rubežninkas“, patekęs į „lubroką“ nagus ir buvęs priverstas išsikelti į Rūšupius – tarp Skuodo ir Truikinių. Tarp jo vaikų buvo Aleksandras ir Antanas (matyti iš jo vaikų gimimo metrikų). Kazimieras Jucys buvęs neaukšto ūgio, bet labai stiprus. Kažkada Kalnalio karčemoje įvykusios lažybos: katras katrą paris – ar mažiukas Jucys didelį vyrą, ar priešingai. Pasakojama, kad pirmasis iš karto dėjęs antrąjį ant grindų. Buvęs labai taupus ir darbštus. Mylėjęs gyvulius, visada turėdavęs gerus arklius. Vaikų nelepinęs. Jie turėdavę nešioti vienos siūlės kelnes. Kai siuvėjas, vaikų paprašytas, pasiūdavęs dviejų siūlių – nepastebėdavęs skirtumo. Vaikus pratinęs laikytis tam tikro „etiketo“. Pavyzdžiui, prie stalo – neimti didesnio duonos gabalo ir tiek imti, kad visą suvalgytų; nesipilti lėkštėn putros daugiau, negu gali suvalgyti; vaikai, norėdami tarp valgymų užkąsti duonos, turėdavo pasiprašyti arba tėvo, arba motinos net pabučiuodami ranką. Čia paminėtus ir nepaminėtus etiketo elementus su kai kuriais pakeitimais būtų galima ir net tikslinga perkelti ir į dabartinius laikus. Pavyzdžiui, vaikai galėdavę išeiti į jaunimo pasilinksminimus tiktai su tėvų leidimu ir grįžti iš anksto sutartu laiku.

Šių eilučių autoriaus tėvas Pranciškus Jucys (toliau jį vadinsime Pranu) buvo gimęs 1863 m. (gimimo metrikų rasti nepasisėkė). Tarnavo kariuomenėje 109-ame Volgos pulke. Tarnaudamas buvo susirgęs, gulėjęs ligoninėje Kaune, kur jo tėvas atvažiavęs arkliais iš tolimos Žemaitijos aplankyti. 1887 m. išlaikė karo felčerio egzaminus ir ėjo tas pareigas iki tarnybos pabaigos. Nemažą tarnybos laiko dalį praleido Šiauliuose. Grįžęs iš kariuomenės, dirbo tėvo ūkyje, kol 1894 m. išėjo už našlės Jonkaitės-Kontrimienės į Smeltės kaimą, netoli Grūšlaukės bažnytkaimio. Ten gyveno iki 1899 m., kol mirė jo tėvas Klausgalvų Medsėdžiuose. Žemės Kontrimiškėje buvo apie 20 dešimtinių. Be žemės ūkio, uždarbiaudavęs veždamas iš Liepojos prekes artimesniųjų miestelių krautuvininkams, o į Liepoją veždavęs žemės ūkio produktus, supirtus prekybininkų. Tame darbe talkininkavę žmonos vaikai iš pirmosios santuokos – Jonas (g. 1882 10 21) ir Kazimieras (g. 1885 06 11).

Jo žmona (šitų eilučių autoriaus motina) Barbora Jonkaitė buvo gimusi 1863 m. Kumpikų kaime (tėvas Pranas Jonkus, motina Anastazija Paulauskaitė), tarnavo kai-

myniniame Smeltės kaime „mergėse“ Kontrimų ūkyje. Septyniolikos metų būdama, ištekėjo už to ūkininko sūnaus Kazimiero. Ji dalies neturėjusi, todėl jos vyras su savo broliais ūkį pasidaliję tarp savęs. Kazimierui, kaip vyriausiajam, tekę (pagal to meto papročius) daugiausia, taip pat ir sodyba. Motinos sesuo Elena Jonkaitė-Raliugienė pasakodavo, kad Kazimieras Kontrimas vedęs ją dėl to, kad buvusi labai graži. Didelės laimės ji nerado, nes vyras buvęs džiovininkas ir, be to, mėgėjas išgerti. Sugyveno su juo aštuonis vaikus, iš kurių augo tik du – Jonas ir Kazimieras. Su antruoju vyru turėjo dar septynis vaikus, iš kurių augome šeši. (Be vyresnės sesers, motina dar turėjo jaunesnį brolių Antaną Jonką, gimusį 1862 m.)

Ištekėjus už antro vyro, gyvenimas buvo taip pat ne pyragai. Vyras būdavęs daugiausia kelionėse. Samdomos darbo jėgos neturėdavę. Jai teko ne tik namų ruoša, bet taip pat ir žemės ūkio darbai. Blogiausia būdavę naktimis, nes bijodavusi. Sodyba vieniemyje. Daug yra pripasakojusi apie visokius baidymus naktimis. Neva kartą baidę ir vyrui esant namuose. Pažadėjusiu atminimą kelti už „dūšias, išėjusias iš tų namų“, kaip buvo įprasta tais laikais. Tą pačią naktį jiems artima moteriškaitė Grūšlaukėje sapnavusi velionį Kontrimą. Jis parodęs jai silkę, gautą nuo žmonos, ir buvęs labai patenkintas. Atminimą pakėlę, ir baidymai pasibaigę.

Tėvui K. Juciui mirus, Pranas su savo broliais ir seserimis susitarė ir paėmė valdyti tėviškę. Iš 1900 m. sausio 18 d. sutarties matyti, kad mokėta: Rozalijai Jucaitei-Lėbieni (g. prieš 1863 m., gyveno Nasrėnuose, mirė staiga – nuo širdies priepuolio – apie 1908 m.) – 200 rublių, Juozapui (g. 1866 m., gyveno Sėleniuose, mirė apie 1923 m.) – 800 rublių, Kazimierui (g. 1867 m., pasiėmęs dalį išvyko Amerikon ir daugiau nebebuvo girdėti) – 300 rublių, Monikai Jucaitei-Žvinklienei (g. 1874 m., gyveno Klausgalvų Mėdsėdžiuose, mirė apie 1922 m. karščių (šiltinės) epidemijos metu) – 600 rublių ir Onai Jucaitei-Valužienei (g. po 1874 m., gyveno Reketėje, mirė apie 1960 m.) – 200 rublių. Dalis buvo sumokėta grynais pinigais ir dalis vekseliais. Nelygiai mokėta dėl to, kad kai kurie iš jų dalį jiems priklausančio turto buvo atsiėmę dar tėvui gyvam esant. Po tos sutarties pasirašymo iš Smeltės atsikėlė visa šeima. Kurį laiką valdė abu ūkius, kol Jonui Kontrimui atėjo laikas tarnauti kariuomenėje. Tačiau jo kariuomenėn nepaėmė dėl ausų: buvo sirgęs ausų uždegimu. Tuomet ūkį atidavė jam, kad išmokėtų dalį Kazimierui. Pastarasis, atitarnavęs kariuomenėje, trumpą laiką vertėsi klumpių dirbimo amatu, vėliau išvyko Amerikon, ir ryšiai nutrūko. Žinoma, kad Pirmojo pasaulinio karo metais kariavęs JAV armijoje Prancūzijoje, buvęs sužeistas, dar keletą metų pagyvenęs ir miręs.

Klausgalvų Mėsėdėiuose buvo likusi Kazimiero Jucio našlė Ona Petrutaitė-Jucienė. Ji gyveno iš išimtinės kambaryje, kuris vadinosi *langinė*, mirė 1908 metais. Dėl jos mergautinės pavardės yra kai kurių neaiškumų. P.Jucio ir B.Kontrimienės jungtinių metrikuose rašoma „sūnus Kazimiero ir Onos iš Einikių Jucių“. Jos pačios mirties metrikuose užrašyta *Petrutaitė* ir tarp jos vaikų yra ir Pranas. Neseniai mirusi jos duktė Ona tvirtino, jog ji buvo Einikaitė iš Šaučikių kaimo. Matyti, kad ji bus turėjusi patėvį Petrutį. Ji eidama už Kazimiero Jucio (apie 1858 m.) atsinešusi dalies

liai, nes jiems teko visi sunkieji darbai. Pjauti, vežimus duoti, maišus nešioti ir t.t. teko jiems dviem.

Vėliau, vieną 1912 m. rudens dieną, kai iškrito pirmasis sniegas (baltoji kumelė parvažiavo, kaip sakydavome), tėvas vežė į Salantus, į mokyklą. Didesnę kelio dalį ėjome pėsčiom, nes kumelaitė vos vos vilko ratelius per purvo ir sniego mišinį. Klausgalvų ganyklose tik tik neįklimpo kumelė su visu vežimu, kaip neretai ir atsitikdavo. Važiuojant Salanto upės slėniu, tėvas pasakojo apie Imbarės pilalę, Gaidžio kalną, Sensalančius (senąją Salanto vagą). Labai buvo įdomu, tačiau visą laiką bijojome, kaip ten bus mokykloje. Nors tėvas jau buvo namuose gerokai pamokęs, tačiau mokytojo išsigandę parodėme (sesuo Stefanija, brolis Juozas ir aš) tokias žinias, kad tepatekome tik į pirmąjį skyrių.

Salantuose apgyvendino pas Magdeleną Venckaitę, gimusią 1866 m. tuose pat Klausgalvų Mėdsėdžiuose (jos tėvas buvo Juozapas Venckus, o motina Magdalena Jucaitė – senelio Kazimiero Jucio sesuo). Ji daug papasakodavo – pasakų, atsitikimų, o mes klausydavomės ausis ištempie.

Ypatingą įspūdį paliko pasakojimas apie maro metus (1710–1711 m.), kai tarp Salantų ir Kretingos nebebuvo likę žmonių. Kunigai vienuoliai iš Kretingos atvažiuodavę į Salantus teikti tikintiesiems patarnavimų (nes čia nebebuvo kunigų). Per Nasrėnų kaimą važiuodami dar matydavę moterį su dviem vaikais. Kartą, jų nebematydami, ėję ieškoti. Radę vaikučius, beverkiančius prie motinos lavono.

Pasakodavo, kaip varpas iš Salantų bažnyčios bokšto išriedėjęs ir nuskendęs Salanto sietuvoje, kaip velniai Salantų kleboną Alksnevičių Romon nuboginę ir ant Romos bažnyčios akmeninių durų atgal parnešę. Tos durys tada tebegulėjo ant akmenų krūvos prie altarijos namo galo, netoli šventoriaus.

Pasakodavo apie vaitą Paulauskį, gyvenusį Klausgalvų Mėdsėdžiuose, ūkyje, kuris, Šalyno dvarą sudarius, virtęs jau minėtu Paulauskyno palivarku. Koks jis buvęs žiaurus. Jodamas su paliepipais, arklius vesdavęsis į žmonių trobas, kur ne tik arklys, bet ir pats gamtinius reikalus atlikinėdavęs.

Pasakojo, kaip Platelių ežeras nuo Darbėnų ėjęs į dabartinę vietą. Ėjęs per Klausgalvų Mėdsėdžius ir Salantus. Buvę bado metai. Ežerui beeinant daug žuvies iš jo iškritę, ir tokiu būdu šių apylinkių gyventojai išsigelbėję nuo mirties. Pasakojo, kaip didžuvė buvo atplaukusi į Palangą (jūron). Visa Palanga buvo sukelta ant kojų, nes jei tik ji būtų sukusis, tai su uodega tokią vilnį padariusi, jog visa Palanga būtų buvusi užpilta vandeniu. Laimė, ji nuplaukusi ramiai, be jokio staigaus posūkio.

Daug pasakodavo apie gimtuosius Medsėdžius, apie briedžių vaikštynes po Joniškes, kaip tose Joniškėse medžiotojas nušovęs kitą medžiotoją, palaikydamas juodą jo kepurę už teterviną, nes tas laukęs, krūmelyje stojies, tetervinų. Pasakodavo apie baidymus Medsėdžiuose, kaip „pinigai degdavo“, kaip jaunimas eidavęs lobių (pinių) kasti. Klausgalvų Medsėdžiuose sena pušis, prie kurios gyvuliai dažnai pasivaidendavę, ir dabar tebestovi, nors jau ir senutėlė.

Priešmokykliniame ir mokyliniame amžiuje (prieš Pirmąjį pasaulinį karą) su vyresniaisiais broliais ir seserimis kartais nueidavome į vakarėlius (pradėjus lankyti mokyklą – atostogų metu), kurių buvo pakankamai, nes Klausgalvų Medsėdžiuose buvo gausu jaunimo. Per keturias dešimtis su viršum kiemų priaugančios kartos buvo daug. Be to, šeimos buvo gana gausios. Maža to, kai kuriuose kiemuose gyvendavo po dvi šeimas. Tokių kiemų buvo dvi rūšys: kiemai, kurių vyriausieji vaikai vesdavo ir sudarydavo savo atskirą šeimą, o tėvai su jaunesniaisiais vaikais likdavo savo šeimoje, ir kiemai su įnamiais. Pastarųjų kiemų daugiau negu pirmųjų. Įnamiai dažnai būdavo giminės, neturintys savo pastogės. Pavyzdžiui, mirus senelei, pas mus gyveno Venckus, salantiškės Venckaitės brolis (mūsų dėdė) su nemaža šeima. Jo žmona buvo Stonkaitė, jau minėto Stonkaus Lamažkojo – Motiejaus Valančiaus giminės – sesuo.

Buvo susidariusi jaunimo grupė, kuri įvairiomis progomis organizuodavo vakarėlius. Tai Kalėdos, Nauji metai, Užgavėnės. Užgavėnių karnavalai būdavo didelė šventė, ypač laukiama vaikų. Karnavale dalyvaudavo dešimtys jaunuolių. Kaukes dirbdavosi patys. Kiekvienas stengdavosi pasidirbti kaukę, už gražią gražesnę, už baisią baisesnę. Kiekviename kieme, kur tik būdavo jaunimo ir vaikų, rišdavo suopynę (sūpynes). Supdavomės ir blynus valgėdavome, kurie buvo vienas iš būtiniausių Užgavėnių valgių.

Kiekviena talka baigdavosi patalkiu. Linus mindavome naktimis. Tos nakties mynią baigiant buvo organizuojamos baidynės. Iš pirties ar iš kur kitur atsirasdavo velniai, prašmatniai apsirengę, apsiginklavę šakėmis. Juos dažnai lydėdavo smertis. Kuo nors kaltą mynėją smertis pjaudavo dalgiu, o velniukai grobdavo dūšią. Mynią visiškai baigus, būdavo patalkys su šokiais, žaidimais, dainomis. Žinoma, dainuodavo ir mynios metu mindami mintuvais ir pertraukų metu grupėse.

Mėšlų vežimo talkoje, pietų pertraukos metu, buvo tradicija laistytis, o baigus darbą vakare – ir vėl žaidimai ir šokiai. Mėšlų vežimo proga šeiminiškė padarydavo alaus. Priešpusryčiams dažnai duodavo pakaitinto alaus. Baigus mynią, alaus duodavo daugiau. Mėšlavežio proga patalkiui šeiminiškė parūpindavo degtinės. Jos duodavo nedaug, tiek, kad girtų nebūtų.

Vardinių proga sveikindavo varduvininkus. Eidavo per Medsėdžius jaunimo būrys, vainikais nešinas, dainas dainuodamas. Pasodindavo varduvininką kėdėn, vainiką ant sprando ir – valei kilnoti. Kartu eidavo muzikantai, kiekviename kieme po truputį pašokdavo ir eidavo toliau. Paskutinio varduvininko kieme šokama buvo ilgiau, dažnai iki pat vėlaus vakaro, ypač jei tai būdavo prieš nedarbo dieną. Dažnai tyčia tuos sveikinimus perkeldavo į nedarbo dienos išvakares. Tokių iškilnių būdavo daug: Jonų, Petrų, Juozapų ir kitų dažnai pasitaikančių vardinių proga.

Tuomet Medsėdžiuose buvo aktyvi jaunimo grupė. Ruošdavo įvairias pramogas, vakarėlius, žiemos metu eglutes ir t.t. Tos grupės branduolį sudarė Barbora Jasaitė (g. 1891 m.), jai talkininkaudavo Barbora Rimkaitė (g. 1890 m.), Jonas Rimkus (g. 1893 m.), Ieva Rimkaitė (g. 1896 m.), Barbora Stonkaitė (g. 1896 m.) ir kiti. Jų iniciatyva 1912 m. pabaigoje buvo suvaidintas pirmasis dramos veikalas Klausgalvų Medsėdžiuose – komedija „Nepasisekė Marytei“.² Svarbiausiuose vaidmenyse pasirodė: Stefanijos – B.Rimkaitė, Marytės – I.Rimkaitė, Jonuko – J.Rimkus, Barbutės – B.Stonkaitė. Režisavo B.Jasaitė. Vaidino Pocius didžiojoje troboje (seklyčioje). Pranas Pocius buvo Barbaros Jasaitės svainis, atėjęs į užkurius – paėmęs jos seserį Marijoną (g. 1888 m.). Jų tėvas Marcijonas Jasas, Šalyno dvarą sudarius, gyveno Paulauskyno palivarke (matyti, nuomojo). Grafas jį dar jauną (septyniolikos metų) iš ten iškėlė: apvedino su gerokai vyresne mergaite Daukantaite ir apgyvendino Klausgalvų Medsėdžiuose. Ten panaikino keturis trobelninkų kiemus ir įkūrė jam ūkį. Pirmajai žmonai mirus, jis vedė Stonkaitę. Jasą iškėlus iš Paulauskyno, palivarko žemė buvo dirbama sykiu su dvaro žeme, o trobesiai nugriauti. Rimkaus ir Rimkaičių tėvas buvo kalvis. Turėjo mažą ūkelį. 1903 m. jis nukalė Kalnlio bažnyčios šventoriui geležinius vartus, kurie ir dabar tebestovi.

Rimkaitės Barbora ir Ieva, ypač pirmoji, – dainavimo pirmininkės. Dainų buvo pilnos ne skrynelės, o skrynios. Jos dainų žinojo jei ne šimtais, tai dešimtimis tikrai. Bet kokiuose suėjimuose – ar tai būtų talka, ar vakarėlis, ar šiaip susitikdavo jaunimo būrelis, – jos visuomet pirmos. Labai didelį įspūdį buvo padaręs ratelis, kurio daina prasidėjo žodžiais:

Sėjau rūtas, sėjau mėtus,
Sėjau lelijėlę,
Sėjau savo jaunas dienas
Kaip darže gėlelę.

Sustodavo jaunimas aplink papuoštą eglaitę, susikibdavo rankomis ir nuo pirmo judesio prasidėdavo daina – tyli, paslaptina, trykštanti, rodos, iš pačių širdies gelmių. Ir po šešiasdešimt metų dar tebestovį gražus vaizdas akyse ir, rodos, tebeskamba švelni rami melodija ausyse. Atrodo, jog net J. Strausso (J. Štrausas) „Žydrasis Dunojus“ negali lygintis su tuo vaizdu, nors jo pastatymas būtų ir labai geras.

Vakarėliai bei pasilinksminimai praėdavę be svaiginamųjų gėrimų, išskyrus nubongas (patakius), vardadienius bei Užgavėnių maskaradus. Tačiau girtų nebūdavo arba bent labai retai. Turgaus dienomis iš Salantų (antradieniais ir penktadieniais) kartais grįždavo girtų žmonių, nes tekdavo tvarkyti reikalus, kurių be „vaišių“ sutvarkyti nebuvo įmanoma. Čia nekalbama apie jaunimą, nes jaunimas į turgus beveik neidavo. Naminės degtinės nei vyno nebūdavo. Degtinės tebuvo galima nusipirkti tik Salantuose, iki kurių tekdavo „tinti“ ne mažiau kaip aštuonis devynis kilometrus. Tas gyvenvietės nuošalumas, kiek jis būtų nepatogus, laikė jaunimą toliau nuo alkoholio. Čia, žinoma, kalbama apie laikotarpį prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Karas atnešė įprotį virti naminę degtinę, ir dalykai iš esmės pasikeitė. Gaila, kad naminė dar nė dabar neišnyko iš tos padangės.

Būdavo įdomu pasiklausyti vyresniųjų brolių pasakojimų, kaip jie dalyvaudavo vajuose „paimti“ vaikius, einančius prie mergių. Dalykai buvo šitokie. Suaugę vaikai bei mergaitės gulėdavo dažniausiai (bent vasaros metu) kamarose (atskiri be langų kambariai klėtyse). Būdavo pramoga lankytis vieniems pas kitus. Jei vaikas ateidavo pas mergaitę (priešingas atvejis mergaitei būtų buvęs labai negarbingas, ir niekuomet taip neatsitkdavo), tai kamaros durys turėjo būti atidaros. Jei ne, tai kiti vaikai turėjo teisę „paimti“. Pabelsdavo į duris. Viduje esantys privalėdavo atidaryti. Jei ne, tai turėdavo teisę jas išlaužti, o už remontą atsakydavo buvusieji viduje. Jei vaikas iš tos pačios sodos (kaimo) ar mėsėdžių, tai – viena bonka degtinės, o jei iš kitos – dvi. Mergaitė užkandai privalėdavo turėti sūrį. Tokių lankymų mėgėjai turėdavo iš anksto apsirūpinti tais dalykais, nors ir nelengva tai padaryti. Jei neturėdavo „išperkamujų“, tai vaikį apdaužydavo ir išgindavo nuo tos mergaitės. Būdavo ir juokų. Mergaitės suvaidindavo, kad kažkas yra atėjęs. Atidaro duris, ir nieko – ji viena. Tuomet vajuos dalyviai nueidavo kaip musę kandę. Tačiau keršyti mergaitei už tokį pokštą būtų buvę negarbinga, nebent – panašiu pokštu. Jaunimo tėvai tais papročiais buvo patenkinti, tačiau jie buvo pasmerkti išnykti, nes po Pirmojo pasaulinio karo už durų laužimą ir vaiko apstumdymą keletą kartų nubaudė teismas. Dėl to kamaroje užsidarę pasijuto saugūs ir durų nebeatidarinėdavo. Taip ta papročio teisė ir nuėjo į užuomarštį, o kartu išnyko tas doros saugojimo būdas.

Įdomu būdavo, kaip jaunimas vieni kitus erzindavo. Paprasčiausias daiktas buvo įnerti kūlį (akmenį) į darbo metu ar kita kokia proga paliktą švarką. Išnerti ne visi temokėdavo. Nešdavosi namo švarką su akmeniu viduje tarp rankovių. Taip darydavo daugiausia mergaitės berniukams arba priešingai. Už tokius pokštus nebuvo užsi-gaunama. Kamaros raktus reikėdavo saugoti. Kitaip pagaus raktą ir į lovą įtaisys akmenį ar kitą kokį nors daiktą. Kartais ir gaidys atsirasdavo kamaroje arba kitoks gyvas padaras. Dažnai už pokštą pokštu buvo atsilyginama. Tačiau pavojingų sveikatai dalykų į kamara negabendavo. Pavyzdžiui, nieks niekuomet net nepagalvodavo įtai-syti į lovą gyvatę, kurių čia būdavo apščiai.

Vaikis, einantis pas mergaitę, „paėmėjus“ šitaip prigaudavo. Paimdavo siūlą kamuolį. Apeidavo aplink klėtį dideliu ratu, kamuolį išvyniodamas taip, kad siūlas pasikabintų kiek galima aukščiau nuo žemės, kad kas nors eidamas užkliudytų. Tuo kamuoliu nešinas eidavo į kamara ir padėdavo jį ant stalo. Vajaus dalyviai, artindamiesi prie kamaros, užkabina, būdavo, siūlą, o tas ir nutempia kamuolį nuo stalo. Tuomet būdavo pasirenkama viena iš dviejų. Arba išeidavo iš kamaros ir pasislėpdavo, o mergaitė atidarydavo duris pabeldusiems vyrukams – ir šie nieko neranda. Antrasis variantas – tai atidaryti duris pasiliekančiam abiem kamaroje. Paėmėjai tuomet arba neidavo vidun arba, kaip dažnai pasitaikydavo, užeidavo, ramiai pasišnekėdavo, labai draugiškai pajuokaudavo, kaip ir pridera padoriems žmonėms. Po tokio pašnekėsio mergaitė būdavo paliekama viena. Jei ne, tai galėjo ir jį prisijungti prie kompanijos. Jei buvo kur nors vakarėlis ar koks kitas pasilinksminimas, nueidavo visi ir įsiliedavo į jaunimo būrį.

Būdavo pokštų, vyrų daromų vyrams. Paprasčiausias iš tokių pokštų buvo įnerti mazgą į strongą (pakanktę). Pavyzdžiui, stovi arkliai per ilgai skėčiuose, plūge ar kur kitur pakinkyti. Akėtojas ar arėjas nuėjęs kur nors. Nuneria strongą nuo vogos (brankto) ir įneria mazgą. Atnerti ne visi temokėdavo. Nemokant išnerti, reikėdavo imti visą strongą lauk arba pjauti kilpą. Pastarasis atvejį būtų buvęs labai negarbingas.

Nors gyvenvietė ir nuošali, tačiau dalis gyventojų buvo raštingi. Bent jau skaityti mokėjo. Mokydavo daraktoriai arba tėvai, jei jie patys mokėdavo skaityti. Kazimieras Jucys (senelis) pats rašyti nemokėjo, o du savo sūnus Praną ir Juozapą buvo išmokslinęs tiek, kad skaitė ir rašė neblogai. Spaudos draudimo laikais knygos pasiekdavo Mėdsėdžius. Remontuodami pastatus, rasdavome paslėptų ir, matyt, užmirštų draustųjų knygų. Ar kontrabandininkas K. Jucys knygas nešė, ar ne, sunku nustatyti. Kai uždraudė spaudą, jis dar kontrabanda tebeužsiėmė. Tikriausiai bent jau nedideliais kiekiais bus nešęs, nes knygos buvo reikalingos vaikams pramokyti, o jie buvo mokomi rašto lotyniškėmis raidėmis.

Medsėdžiuose buvo girtinas įprotis. Nemokantys skaityti eidavo į kiemus, kur buvo mokančių ir mėgstančių skaityti. Vienas skaito, kiti klauso. Knygos pasiekdavo kaimą. Pasirodė, pavyzdžiui, Maironio „Pavasario balsai“ – tuoju atsidūrė ir Klausgalvų Medsėdžiuose. Barbora Rimkaitė su savo draugėmis traukdavo dainą „Tupi šarka ant tvoros, nesuvaldo uodegos...“ savo sukurta gaida.

Senų spaudos draudimo laikų įpročiu nešdavo knygas per kiemus ir ragindavo jas pirkti. Būdavo, paskaito gražiai ir įkalba nupirkti. Atsimenu, kaip vienas toks knygnešys gražiai skaitė ištraukas iš M. Valančiaus „Palangos Juzės“. Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą pasirodė Medsėdžiuose M. Saunorio knygutė „Macochas, arba kruvina Čenstakavo istorija“, kurioje buvo aprašomos kunigo piktadarystės.³ Ji ėjo iš rankų į rankas. Vieni skaitydavo, kiti klausydavo. Davatkos širdo. Pagaliau ta knygutė pateko į jų rankas ir dingo. Davatkas taip pat kartais prigaudavo. Kartą smulkus bagamazininkas (prekybininkas) Salantuose vienai iš jų pardavė šventosios Gigagos kaulą. Toji gyrėsi turinti naujos šventosios relikviją. Patarta gerai apžiūrėjo ir įsitikino, kad tai buvo niekuo dėtos žąsies (gi-ga-ga) kauliukas.

Gyvenimas slinko įprasta savo vaga, kai 1914 m. vasarą buvo paskelbtas karas. Raiti nešiojo mobilizacinius šaukimus. Išsirengė ir išvyko šaukiamieji vyrai. Likusieji paskendo ašarose: kieno vyras, tėvas, brolis, draugas atsiveikino nežinia kuriam laikui. Išvažiavo Pranas Pocius, Pranas Simaitis, Antanas Eglinskis, Juozas Bierontas, Juozapas Uogutis, Stanislovas Idzelis. Pastarasis, atlikdamas būtinąją tarnybą, buvo gavęs dovanų auksinį laikrodį už „poterius“. Istorija buvo šit kokia. Jo dalinį lankė aukštas pareigūnas kartu su karo kapelionu – popu. Klausinėjo poterių. Daug kas iš stačiatikių nekaip temokėję savo poterius. Paprašę Idzelį sukalbėti savuosius. Tasai vietoje poterių uždainavęs:

Ir išaušo pavasaris,
Paukšteliai čiulbėjo,
O žvirblelis nabagėlis
Viens pats šokinėjo.
Visi matė – žvirblio patę,
Kad sugavo katę.
O žvirblelis nabagėlis
Paliko našlėlis.

Rezultatas buvo, kaip jau sakyta.

Šaukiamojo amžiaus vyrų būtų buvę daugiau, tačiau dėl neturto ir darbo nebuvimo daug kas ieškodavo darbo kitur. Kazimieras Jasas (minėtų Jasaičių brolis), Pranas Rimkus (Rimkaičių brolis) buvo iškeliavę Amerikon. Jau anksčiau minėtas Jonas Rimkus buvo išvykęs į Rytprūsius uždarbiauti. Ten jis pateko į belaisvių lagerį, bet išliko gyvas.

Nutilo dainos, pasibaigė vakarėliai. Žmonės rinkdavosi vieni pas kitus ir gaudydavo žinias iš fronto. Mano tėvas prenumeravo „Lietuvos ūkininką“ nuo pat jo leidimo pradžios. Būriai kaimynų ateidavo pasiklaudyti skaitomo laikraščio, nes kitokių žinių šaltinių nebuvo. Buvo pridedami dar atskiri fronto pranešimai.

Karui vykstant dar vienus metus mokėvos su broliu Juozapu Salantuose paskutiniame skyriuje. Baigiamųjų egzaminų dieną nuvežė tėvas laikyti egzaminų, bet jau mokytojai buvo išvykę, nes frontas artėjo (ankstyvą 1915 m. pavasarį) prie Salantų. Grįžome namo, tėvas ėmė sėti į dar su pašoliu žemę, kad okupantai sėklos neatimtų. Kitą dieną pradėjo važiuoti vokiečių virtinės per Klausgalvų kaimą. Nuo Kalnalio kalno šovė iš patrankos Salantų link, matyti, norėdami įsitikinti, ar nėra kur įsitvirtinęs rusų armijos padalinys. Kiek palaukę, nužygiavo Salantų link. Prasidėjo okupacijos metai. Rekvizicijos, pyliavos, pastotės. Nuo vienos tokios pastotės tėvas susirgo ir mirė 1917 m. rugsėjo 16 d. Reikėjo vežti supresuotą šieną iš Salantų į Darbėnų geležinkelio stotį. Vyresnieji broliai slapstėsi nuo vokiečių, nevažiuodavo į pastotes (tėvai neleido). Važiavova tuomet mudu su tėveliu, kurį mes, vaikai, vadinome *tituliu* (maloninis daiktavardis nuo *titis*). Salantuose priritino vežimą presuoto šieno pakų. Kiek pavažiavus, ten pat vienas iš jų nukrito. Liepė patiems užkelti. Iš manęs kėlėjas dar nekoks tebuvo. Ta našta teko tėvui. Jam labai suskaudėjo krūtinėje. Dar šiaip taip tą lažą atlikome. Darbėnuose pirkto skausmą raminančių vaistų. Grįžtant skundėsi krašto likimu ir savo sveikatos silpnumu. Prisiminė, kad per amžių labai sunkiai dirbo, mažai temiegojo. Kad taip buvo, mes, vaikai, ypač vyresnieji, patyrėme.

Karui pasibaigus, mobilizuotieji grįžo, išskyrus Praną Simaitį. Jis žuvo fronte prie Gardino. Po vieno susišaudymo jo draugas Vilkas nuo Gargždų buvo sužeistas į koją, o Simaitis į ranką. Jį, beeinantį prisijungti prie savo dalinio, ir nušovęs priešas. Vilkas išliko gyvas ir sugrįžęs papasakojo tą atsitikimą. Pranas Pocius ir Pranas Simaitis buvo artimiausi mano tėvo draugai. Pocius grįžo, bet savo draugo neberado.

Prano Pociaus paragintas, po karo pradėjau pavėluotai mokytis toliau. 1921–1922 m. Salantuose privačiai pasimokęs pas tuometį Salantų mokyklos vedėją S. Majorą, įstojau į Kretingos progimnazijos trečią klasę. Dar 1922–1923 mokslo metams nepasibaigus, persikėliau Plungės gimnazijon, kur turėjau viltį „šokti per klasę“. Tai įvyko tik po poros metų, kai iš penktos klasės peršokau per šestą tiesiai į septintą.

Plungėje vienus nepilnus metus gyvenau pas Bražinskienę. Ji daug pasakojo pasakų, padavimų apie Gondingą. Tuomet dar nerinkau pasakojimų, neužrašinėčiau. Dvejus metus gyvenau pas Kniūkštaitę. Tame pačiame name gyveno dvi seserys Ringailaitės, gimusios Grabšyčių kaime penketo kilometrų atstumu nuo Klausgalvų. Jos buvusios dar mažos mergaitės, kai gyventojus Grabšyčiuose išmetė iš sodybų ir ten įkūrė dvarą. Mat gyventojus kėlė į labai blogą žemę, todėl jie geruoju nėjo. Ponas gavęs kariuomenės dalinį, kuris tą žiaurią egzekuciją atlikęs. Jos pačios buvusios bajoriškos kilmės. Jų tėvas jas mažas su motina pametęs ir kažkur pasitraukęs. Augustos varge ir Plungėje buvo rankpelnės.

Daug buvau užsirašęs iš jų išgirstų pasakų, tačiau jos per Antrąjį pasaulinį karą žuvo. Atsimenu vienos pasakos pavadinimą „Bykšė“. Iš tos pasakos galima buvo suprasti, kad bykšė – tai nelabai rimta ir nelabai protinga moteris, kitaip sakant – prašmatni. Tik dabar paaiškėjo, kad, galimas daiktas, tai vikingų atneštas žodis. Žemaitijoje *bykšės* yra *kelnių* sinonimas, lygiagretus su latvių *bikses*. Latviams kelnes ir patį žodį, galimas dalykas, bus atnešę vikingai, nes *kelnės* švediškai yra *byxor* (vienaskaitinis žodis, daugiskaita – *byxa*). Jis bus atsiradęs Skandinavijoje iš *dabita*, *frantas*, *gražeiva* ir pan. Kai kuriose norvegų tarmėse ta sąvoka yra išreiškiama žodžiu *bikse*. Matyti, pradžioje kelnių nešiojimas ten buvo priskiriamas puošniųjų, prašmatniųjų, svarbiųjų, dabitų kategorijai.

Tos pačios Ringailaitės pasakojo, kad 1863 m. sukilimo vadas Plungės apylinkėse, slėpdamasis nuo caro kariuomenės, įlindęs į medžio drevę ir ten žuvęs. Surastas apipuvęs, tačiau, nelaimėi, turėjęs su savimi sukilėlių sąrašą. Tas sąrašas patekęs į sukilimo malšintojų rankas, ir tokiu būdu nukentėjo daug žmonių be jokios išdavystės.

Grįžkime prie Klausgalvų Medsėdžių, kur oras grynesnis, žmonės meilesni, medžiai žalesni, vanduo švaresnis, sniegas baltesnis, ledas skaidresnis, vėputiniai (pusnys) didesni, vėjas švelnesnis, lietus gaivesnis negu kur kitur. Jei taip nebūtų, rašantysis šias eilutes nesilankytų kiekviena proga čia. Čia jis randa nusiramimą skausme, čia jis stiprino dvasios polėkius, kurdamas ateities planus, čia jis įgijo norą ir entuziazmą tuos planus vykdyti.

Kaip ir bėgant metams pasitaiko audringų, lietingų, saulėtų, debesuotų, miglotų dienų, taip ir Medsėdžių gyvenime. Po aprašyto jaunimo aktyvumo atėjo karo baisumo nuotaikos. Po karo, mobilizuotiesiems grįžus, jaunimas šiek tiek atkuto. Jonui Rimkui grįžus iš lagerio Vokietijoje, dar kartą suvaidino „Nepasisėkė Marytei“ Antano Vaitkaus (jo ūkelis prigludęs prie Žaliminės miško) jaujoje, nes kitokių patalpų Medsėdžiuose nebuvo. Deja, tai buvo paskutinis Medsėdžiuose ir jų jaunimo jėgomis surengtas vaidinimas.

Gyvenimo realybė tarė savo žodį. Marcijono Jaso ir Prano Rimkaus palikuonys pasidalijo savo tėvų palikimus: ūkeliai išėjo maži, žemė nederlinga. Sodybų statybų darbai, naujos šeimos, vaikai ir t.t. absorbavo daug energijos. Visi minėtieji pagrindiniai „Nepasisekė Marytei“ artistai sukūrė šeimas, neišskiriant tų vaidinimų iniciatorių ir režisierių. Daug jaunimo išėjo į kitus kaimus: Morta Vaitkaitė, Stefanija Eglinskaitė, Magdalena Mikalauškaitė ir daugybė kitų. Tarp jų ir seserys Barbora ir Stefanija Jucaitės. Pirmoji išėjo 1916 m. už Mykolo Repšo į Aleksandravo kaimą, o antroji – 1920 m. už Kazimiero Daukanto į Grūšlaukės Medsėdžius. Pats gyvenimas pasidarė šiek tiek pilkesnis, vienodesnis. Tas ne be to, gyvenimas nesustingo, jaunimo buvo, vis jo priaugo. Pasilinksminimai buvo rengiami, tačiau jie nebebuvo tokie įvairūs: nebebuvo tokių šokių, ratelių, dainų. Nuo smuikų ir armonikų pereita prie pučiamųjų instrumentų orkestrų. Tas faktas suėjimams suteikė daugiau oficialumo. Pavyzdžiui, kartą prieš pat vakarėlį, rengiamą P.Pociaus pievelėje, mirė vienas Medsėdžių gyventojas. Vakarelio atšaukti nebuvo galima, nes orkestras reikalavo sutarto užmokesčio, ir vakarėlis vyko pagal numatytą planą. Daugelis buvo labai pasipiktinę, nes buvo sulaužyta tradicija, kad kam nors mirus, jokių pasilinksminimų tuose pačiuose Medsėdžiuose nebūtų. Be to, degtinė įkišo savo smirdintį snapą į pasilinksminimus.

Klausgalvų Medsėdžiai prigludę prie miškų masyvo, todėl čia dažnai apsilankydavo visokie banditai. Nuo jų rankų žuvo Juozas Šimkus (Barboros Jasaitės, vaidinimų organizatorės, vyras), Liudvikas Simaitis (po Gardinu žuvusio kario sūnus) ir Daugėla (Magdalenos Venckaitės, mano sesers trečioje kartoje, – Stanislovo Venckaus ir Salomėjos Stonkaitės dukters – vyras).

Gyvenimas Klausgalvų Medsėdžiuose nebuvo lengvas. Jie toli nuo didžiųjų kelių. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą rudenimis ir pavasariais ypač sunku buvo patekti į vieškelį, kurį vadinome kasiniu, einantį nuo Salantų Kretingos link per Klausgalvų kaimą. Mat norint patekti į Klausgalvų kaimą reikėdavo pervažiuoti Salanto slėnio atšaką tarp Klausgalvų kaimo ir Klausgalvų Medsėdžių. O ji buvo balota – durpinės balos – velėnijos, kaip vadindavome. Todėl į Salantus dažnai važiuodavome aplinkiniu keliu per Pesčius. Nors keliai taip pat blogi ir, be to, blogo kelio daugiau, negu važiuojant per Klausgalvus ir Kalnalį, tačiau tas blogas kelias vis dėlto išvažiuojamas. O tarp Klausgalvų kaimo ir Medsėdžių dažnai vežimas ir arklys taip įklimpdavo, jog tik su talka begalėdavo ištraukti. Ta aplinkybė, matyti, ir turėjo įtakos, kad Medsėdžiai ir kaimas, būdami nelabai toli vieni nuo kitų, gyveno savitą gyvenimą. Klausgalvų Medsėdžių jaunimas artimiau draugavo su Barzdžių Medsėdžių ir Didžiųjų Žalimų jaunimu negu su Klausgalvų kaimo jaunimu.

Kelias tarp Klausgalvų Mėsėdžių ir Klausgalvų kaimo ėjo per tą Salanto slėnio atšakos vietą, kurioje prasideda Kūlupis, tekantis Salantų pusėn, ir Klukis, tekantis Kretingos pusėn. Tie du upeliūkščiu apkabina Klausgalvų ir Nasrėnų aukštumą iš vienos pusės, o Salantas – iš antros. Laikui bėgant tas keliukas sausėjo, nes Klausgalvų kaimo gyventojai kasė durpes greta keliuko. Tie velėnkasiai, kaip juos vadindavome, padarė nelyginant kokį kanalą vandeniui nutraukti. Be to, pirmosios vokiečių okupacijos metais okupantai privertė žmones kelią šiek tiek pataisyti, nes blogas kelias kliudė pristatyti į Salantus rekvizuotą turtą. Klausgalvų kaime pastatė rodyklę, rodančią kelią į Klausgalvų Mėsėdžius. Ji ilgai nestovėdavo: Mėsėdžių gyventojai naktį ją pašalindavo, kad okupantai mažiau lankytųsi pas juos. Jie buvo labai labai nelaukiami svečiai.

Nors kelias sunkiai buvo išvažiuojamas, vis vien okupantai atvykdavo. Kai jų daliniai ėjo pirmyn, Klausgalvų Mėsėdžiuose porą kartų buvo sustoję trumpo poilsio artilerijos daliniai. Viename iš jų buvo labai daug karių, kalbančių lietuviškai, – kilusių nuo Klaipėdos, Tilžės, Įsruties, Karaliaučiaus. Toks jau buvo likimas, kad vieni lietuviai kovojo carinės Rusijos armijoje, o kiti – kaizerinės Vokietijos armijoje.

Salanto slėnio atšakoje kelias tarp Klausgalvų kaimo ir Mėsėdžių ėjo per Klausgalvų ganyklas. Jose arba balos, velėnijos, durpynai, arba kalvalės (kalvelės), pilnos akmenų – akmuo ant akmens. Kretingos pusėn nuo kalbamojo kelio poros šimtų metrų atstumu buvo Šalyno dvaro žemė, atitverta tvora. Už tos tvoros buvo plotas, vadinamas *Apdemės*. Jose balos, kur ne tik neišvažiuojama buvo, bet ir pėsčiom ne visur tegalima išeiti. Durpynai vietomis buvo padengti linguojančia veja. Eidavome čia tyčia pasilinguoti. O laukinių ančių čia buvo tikra karalystė. Jos mėgdavo ten įsitaisyti lizdus, kur negalėtų nieks prieiti. Ta vieta vėliau, po Pirmojo pasaulinio karo, priklausė Jurgiui Krikščioniui – Juozo Petrausko (Šalyno dvaro pirkėjo) žentui. Buvo šitaip.

Agronomas Jurgis Krikščionas supirko iš kai kurių savo svainių atskirus žemės gabalus (didesnioji dvaro dalis buvo padalyta tarp Juozo Petrausko dukrų: Jadvygos Nainienės, Onos Krikščionienės, Bronės Jatulienės, Marijos Giedrienės, Teresės Mažeikienės, Sofijos Graužinienės ir Emilijos – sūnūs Vladas ir Alfonsas žemės nebuvo gavę), Paulauskyne pastatė sodybą ir įkūrė pavyzdinį ūkį. Apdemes ir Joniškes nusausino. Joniškių vandenį grioviais pasuko į Klukio upelį (atėmė dalį ištakos nuo Vinkšnupio) ir išplėšė visą Šalynui priklausiusią Joniškių dalį. Jucio žemėje buvo išlikęs gojus, kurio liūdnas likimas jau minėtas. Vėliau Paulauskyne įsikūrė Salantų tarybinio ūkio Kalnalio skyrius, buvusi Šalyno dvaro žemė padalyta į dvi dalis: viena priklausė Salantų tarybiniam ūkiui, o antroji – Kūlupėnų tarybiniam ūkiui.

Po Antrojo pasaulinio karo vaizdas Klausgalvų Medsėdžiuose smarkiai pasikeitė. Vinkšnupio upeliu atėjo didelis karnolis (kanalas). Tik jis atsidūrė ne buvusioj Joniškių vietoj, nes jų vanduo nuteka kita linkme, o vienu kilometru toliau, Žaliminės miško link, ten, kur susitiko trijų ūkių – Eglinskio, Vaičiaus ir Jucio – ganyklos. Vietoje nuskurusių ganyklų dabar auga vešlūs miškai. Išnyko balos, išnyko potvyniai, kurie rudenimis ir pavasariais kliudydavo kaimynams susisiekti. Dabar vyksta drenavimas. Gaila tik, kad ten nenumatyta nauja gyvenvietė. Klausgalvų Medsėdžiai turi savas tradicijas, todėl būtų buvę tikslinga gyvenvietę palikti. Jei ten žmonės gyveno, kai buvo balose paskendę, be padorių kelių, tai nusauginus ir kelią pratiesus, gyvenimas būtų visiškai neblogas. Gyventojų skaičiumi jie jau seniai nebeususileidžia kaimams, esantiems prie gerų kelių.

¹ M.Gadon. Opisanie powiatu Telszewskiego. – Wilno, 1846.

² M.Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Nepasisekė Marytei. Dviejų aktų komedija. – Seinai: Laukaičio ir b-vės spaustuvė, 1906.

³ M.Saunoris. Macochas, arba kruvina Čenstakavo istorija. – Panevėžys: Petkaus leid., 1911.

Vilnius, 1971 10 25

Rankraštis yra akad. A.Jucio memorialiniame kambaryje
Sutrumpintas variantas spausdintas: *Kraštotyra*. – 1981, kn. 12, p. 49–56

MOKSLAS BUVO MŪSŲ SVAJONĖ

Esu buvęs mažas, kaip ir Tamstos kad esate dabar, mielieji jaunieji skaitytojai. Skirtumas tarp mūsų amžių nedidelis, vos pusė šimto metų su tam tikru kaupeliu. Esu tvirtai įsitikinęs, kad Tamstų gyvenamasis metas bus daug dėkingesnis, negu manasis ir mano amžininkų.

Esu gimęs Klausgalvų Medsėdžiuose, ketverto kilometrų atstumu nuo Klausgalvų sodos (kaimo). Medsėdžiai – tai kaimas, įsikūręs miške. Kalbami tie Medsėdžiai yra įsikūrę Klausgalvų kaimui priklausiusiame miške, todėl ir vadinami Klausgalvų